

Koduloo

ained I ja II osa äästa jooks. I viha.

S. Sütt

Koosolec

ained I ja II peasta jaoks.

In 58.

I vihk.

Trolli, Eichleri, Züting-Peberi ja t.j.

S Sütt.

[Handwritten signature]

Tartus 1919 a.

Mimeograafi-büroo O. Kenk. (Pepleri tän. 6).

Laste jutustamisest.

Laps toob koole kaasa hulga muljeid, kogemusi, läbielamisi ja tähelepanemisi, mis tema meeli liikuma panevad ja sellepärast ka ta jutuaajamisi ja eneseavalduste keskkohtaks olid. Meie katsume eneste ja laste vahel kodust, emaliku vahetõrka soetada; meie püüame vaadata laste silmaoluga, tunda lapse südamega, mõelda tema mõistusega: astume alla lapse iseäraldustesse ja tema hingeliste tarvidustesse. Siis on ka laps meie vastu, nagu ema vastu: ta jutustab meile lahkivate silmadega kõik omad väikesed juhtumised ja soovid. Ei suuda siis ka küllalt kõrgelt hinnata, kui lapsed vabast sündimata jutustamisest ei loobu. Sest kodulugu ei ole mitte ainult alusena päraistele õpeainetele, iseäranis reaalsainetele, vaid on ka põhijõuks korralikkusele harjumiseks. Ka mõeldab siis igapäevane elu lapse silmas õige tähenduse ja see on jälle omakorda tõukejõuks uutele tähelepanekutele. Selle tagajärjeks on aga mõistuse süvenemine ja huvide piirkonna laiendamine.

1. Kodu.

1. Minu isa nimi on _____. Minu ema nimi on _____.
Isa ja ema on minu vanemad. Minul on veel kaks
vendat ja kolm õde. Vendade nimed on _____ õde-
de nimed on _____. Vendi nimetatavad vanemad põlvkond
õdesid tütardeks. Vanunad ja lapsed olene perekond.
Meie perekonnas on palju lapsi. Meie olene suur pere-
kond. Meie naabritel on 2 last; süäl-väike perekond.
Meie perekonnas on veel vanaisa ja vanaema. Kõiki
võti.

2. Kelle juuresma hädal melega külas käin ja
kes meil tükki käik.

Minu isal on vend, see on minu onu. Minu emal on
õde, see on minu tädi. Minu emal elab _____, tädi elab _____.
Meil on minu sugulased. Miks sinna hädal melega
lähen? Kes süäl veel on?

3. Miks minu isa tööl tub.

Minu isa töusel iga hommiku vara üles, ta läheb süäl
ema töösse. Tööst süäl ta raha. Selle eest ostab ta
meile süüd, riideid ja saapaid j.n.e.

4. Minu ema teeb.

Emal töusel ka hommiku vara üles. Tä tub isale ja

meile süüa. Suis paneb ta meid rüdesse ja saadab
kooli. Selle järel teeb ta sängid üles, puhastab toad ja
pühib tolmud. Kui meie koolist koju tuleme, on kõik puhas.
Selle aja sees on ta ka lõuna söögi valmistaja.
Päädle lõuna on tal jälle palju tööd. Ta pesib nõud puh-
taks. Selle järel paneb katkiseid rüdi ja nõelab sukke.
Allipääl õhtu söögi saab ta jühkata.

5. Kuidas ma päeva mööda saadan.
Kui nädal hommiku üles ärkan, on isa ja ema juba üle-
val. Ma pean ka üles tõusma, et kell 8 kooli saada.
Kõhem vend võib aga kauem magada. Ma soovin, võtan
raamatud ja lähen kooli. Sääal olen ma 4 tundi kuni
kella 12 ja tulin siis koju. Selle järel teen ma koolitööd,
aitan vahel ka emat, vahel võin ka teiste lastega
mängida. Õhtul loeb isa ajalehti ja suitsetab päripäi, ema
kujub süüka ja vanema jutustab meile jutte / missugust /
Sis läheme magama

6. Kellena ma tahan saada, kui ma suureks
saan.

Minu isa on põllamees, minu vanem vend reabit lin-
nas koolis ja tahab õpetajaks saada. Minu onu on
mõeldur ja mina tahan mõelduri saada, sest mõeldur
on järv ja sääal saab lootsikuga sõita. Minu õnu on
õnne

tahab sõduriks saada aga üks poiss koolis tahab lendu-
riks saada.

7. Süvendamine.

Minu vanemad annavad mulle süüa ja riie. Kool-
tevad mulle ka vahel rõõmu. Millal? Tõulaks, sünni-
päevaks j.n.e. Nad saavad mind kooli; kui haige olen,
siis toovad rohtu. Et nad kõike seda tevad, ütlen ma: mi-
nu vanemad hoolitsevad minu eest. Vanemaol armasta-
vad mind.

8. Lisa:

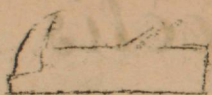
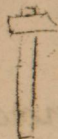
Lapsest kellel vanemaid ei olnud. Perelütar ja vänelaps
E. e. m. jutt. Väese lapse käsikivi - Fr. Kreuzvald j.

9. Kokkuvõte.

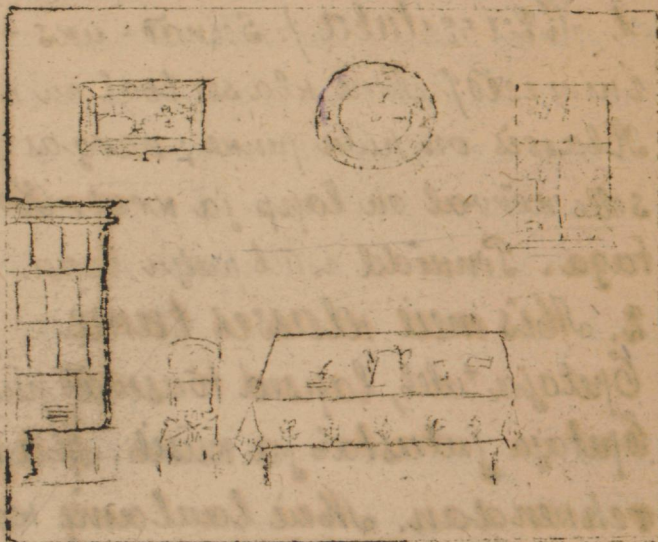
Sinu vanemad tevad sulle head meeld. Mis oota-
vad nad sinult? Hüüdas teed sa seda? Mina teen
kõik, mis nad käsevad j. näitus j. Ma kuulen nende
sõna. Kui nad haigeid on, aitan neid. Minu
vanematel on heameel, kui ma koolis hoolas j. näi-
tus j. tänaval viisakas olen. Kui sa kõike seda
teed, siis võid sa ütelda: mina armastan oma
vanemaid, ehk: mina aunitan neid j. 4 käsk j.

Tõelistada:

Isa tööriistu, asju toas; rõõgu j.n.e.

dispartois.

õhtu.

Ennal
on pesu
päev:

2. Koolis.

1. Klassituba / Seinad - uks - aknad - asjad - inimesed / Meie klassi toal on kolm suurt akend. Klassis on hulk pinks; nurgas suur must tahvel, selle kõrval on lapp ja kriit. Kooliõpetaja istub lavataga. Pinkidel istub palju lapsi.

2. Mis meie klassis teeme.

Õpetaja tuleb, lapsed tõusevad püsti ja teretavad. Õpetaja jutustab ja küsib. Mea kirjutam, loen ja rekendän. Meie laulame ka; pärast panime raamatud kokku jätame jumalaga ja lähme koju.

3. Jutusta: Kuidas ma oma raamatud korras hoian. Mis ma eila kooli teel nägin. Minu armsam tund. Mängud kooli õues.

Teonistada asju mis klassis on.

3. Sügis.

1. Kuidas lehed langevad.

Puud meie kooli õuel ei ole enam rohelistid. See puu on kollane, see pruun, see punane. Puud on kirjuti,

See on nende sügise rüü. Tä on ilus. Õue pääl puhub
sügise tuul, Tä rajutab puud. Lohed langedavad maha.
Süü ajab need aia äärde. Lehtede põõs, järesevad
lapsed. Kihiseb. Lastel on hää meel. - Süüd on paljud
Kad on oma riigi kuu seljast maha tõmmanud.
Kad lähevad magama. Et nad tohvel ei kühmetaks,
katab need Süüd lume teriga kinni. - Lehed & ühine
kukku ja viine lanta, See mal on niid kuu jäse
olla, Tä on hää meel.

2. Kuidas kuldnokkad meid maha jätavad.
Aias on kuldnokad oma kastid maha jätnud. Kuid
budavad nad suure paras heinamaal ümberringi.
Kad harjutavad lendama. Õõsel magavad nad
metsas. Hommiku vora lendavad nad jälle põllule
ehk heinamaale. Kad otsivad ussikesi. Kad liavad
aga väga vähe. Etsikesed tükivad maa sisse. Sääil
on see. Saatei saa need kuldnokk kätte. Kuld-
nokkad peavad nälginä. -

Kuldnokki ei näe enam. Kad on ära lennanud.
Vaadake sinna! - Sääil on lõuna. Kuldnokkad len-
davad üle mägede, põõsude ja niitude. Kad jätta-
vad koguni võroale maale. Sääil on praegu see.
Sääil on ka palju toitu. - See on hää, et kuldnokkad

ära on läinud. Siin lähel ikka küll meenaks. Abie rea-
me juba rasku rasku selgä rannema. Suld nokadel au
aga ainult õhuke sulle kümb. Punde jüures ei leidnud
nad ka enam tunle värju - püüd on paljad, - ütles küll
nokkadeaga jätavad meid ka põõsikesed ja kured
maha. Ka nemad lähivad ära soojale maale.

Saul: Tule, tule kurekesed.

Loonistada: Poljas õunapuu;
värvilisi lehti.

Ühesanne: Kask kaebab oma

Kurgede ring. Kadund ilu taga.

4. Aed.

1. Hüüdas aed sügisel meie tööd tei süü.

Kevadel tegid isa ja ema aias palju tööd (Abie sügisest?)
Selle eest annab nüüd aed palju vilja. Ema kogub kapsad,
kaalikaid, kurke ja porgandid. Kapsad ja kurgid pa-
neb tünni sisse, porgandid ja kaalikad keldrisse. Mõel on
aga suurem häämeel et aias palju õun on. Õunapuu
hüüab: „Müüd raputa müüd raputa, müüd õundest
sa puhasta.“ Raputades aga ei või, siis saavad õunad
plekilised ja hakkavad mädanema. Isa tööb pedeli,
paneb selle puu nõjale ja rannib puu otsa ning korjab

õunad korvi sisse. Nõue võtame need vastu ja viime oita õlgedele
pääle. Sääb hoivame neid alles jõulukuus jaoks. Nõu ka kukkunud
õunoid paneme ise poiksa. Nõuda võtame ka pirnid ja ploomeid
maha.

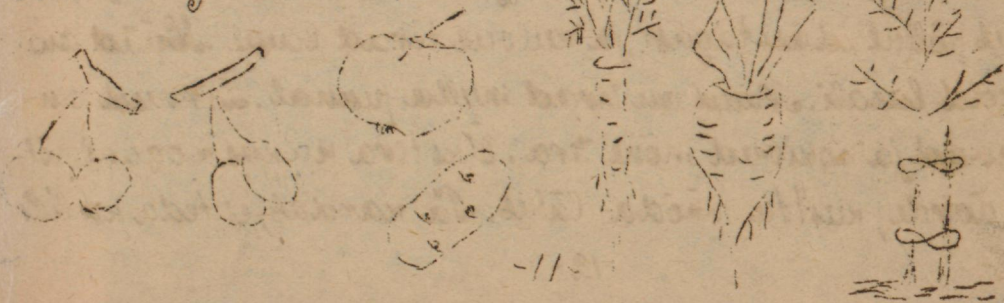
2. Kuidas meie aeda tänane.

Õed on suvel palju tööd teinud. Tä kasvatas hulga lille
ja muid taime suureks. Tä söötis ka palju puud. Nõule oli
palju toitu tarvis. Kuid on ta ise nälgine ja väsinud. Tä
peab jälle toitu saama. Nõue anname talle seda sönniku
väljal. Sõnnik kaevatakse maa sisse. Kuid võib ta puh-
kama minna. Tä saab talv eks puhme valge lume teki ja
magab selle all kuni kevadeni.

Sõnnistada: õunad, pirnid ploomeid, kirsid, kukk. j. n.

3. Nõu sugune on aed sügisel.

Puud ja põesad on ammu kirju lehekumme kaotanud.
Õed on paljad. Linnu laul on vaikimud. Lillikad
ei lenolle ja mesilased ka enam ei sumise. Lilled
on ära õitsenud. Õed on tühi ja paljas. Nõu magab.
Talv võib juba tulla.

5. Põllul.

Õpeta õigul leiame, et: põllul on ainult kõrred järele jäänud, ei saa enam palja jalu jooksta, kõrred torgivad. Nõu leiame veel üksikuid killa (missuguseid?) mida lapsed nopivad ja kodu toovad. Eitel põllul võetakse veel kartulid, teisel kogutakse looma peeta, kuna kolmandal juba kindamine käsil on. Varski on jälle ainult must muld näha. Omase pööra aga halvendab.

6. Rukis sügisel.

1. Hidas nurgas seisab kott ilusate kuld kollaste teradega. Veel alles hilja kõikusid need väljas tuule käes. Kui naanaks peavad need siia jääma. Päeval, kui aida üks lahti on tulnud kanad ja nokivad kotti kallal. Öösil tulvad rotid ja närvivad kotti kallal. Eitel päeval on väljas see päikesepaiste. Üks viimastest ilusatest sügise päevadest. Kott testetakse vannele ja säidetakse põllule.

Terad sängi.

Põllumees paneb külmitu rihmaga õlale, täidab teradega, käib põllul edasi tagasi ja kulvab terad laiali. Nüüd on terad laiali. Nüüd on terad mulla pinnal. Linnud lendavad ja nokivad mõne tera. Üks tera kukus koguni pällu äärde, kustte müda läheb. Tä kardab, et teda ka lüü

nokid. Lõpusse tuleb äre ja katab teda mulla tükiga kinni.
Maa sees on pime; tera ei saa ennast liigutada.
Tera virgub üles.

Mulla sees on soe ja niiske. Ta imeb ennast vett tões ja lõtku-
rekkis mähkmed katki. Ta sirutab jalad-juured- mulla sisse-
hoiab kovaсти kinni ja ajab pöö mulla sees väga. Tunnat
saadab sooja päikese ja vihma. Ta joob; saab sooja,
iga hommiku saab ühe kaste tilga jõogiks. Tõel on
kui roheline aas. See on orase põld. Mis oras näeb?
Mõõdaminejad koolilapsed; lõunaimaale rändajad
linnud; teekäija, kes kraavi kaldal värtnid jalgu
puhkab, sädurid.

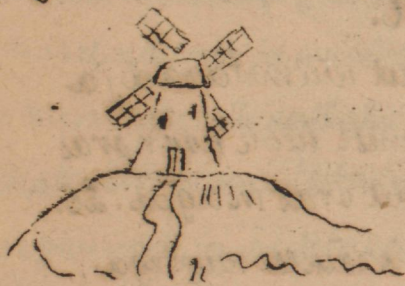
Kuuldas rukis üle talve elab.

See läheb ikka halvumaks. Taimed külmetavad ja
värisevad. Tõlv tuleb ja saadab esimese lume koor oras
on koguni kaetud. Siis, kurb talv, kuid oras magab. Lõ-
pusse tuleb kevade ja võtab tervi ära sooja päikese kiirtega.
Rukil pollule tulevad siis külmelisens lõoke, rääk, liblik, maridik.
Tõnnistada: äre, külvaja, ärestaja.

7. Veski.

Siiski käisime veskil. Tuba eemalt kuulsime klaperdemist. Meie palusime kooli õpetajat, et ta meid vaatama viiks. Meie olime väga uudishimulised. Mõeldes lubas vaadata. Meie käisime kõik läbi. Sätäl oli hulk kotte terade ja jahudega. Trepp viis üles. Sätäl nägime, kuidas terad kogu sisse puistati, kust nad kivi alla läksid. Rasked kivid keerlesid ruttu ümber ja õerusid terad punuks jahuks, mis kivi alt koti sisse jooksis. Sätäl oli veel suur reatas, mis ümberringi käis ja kivi käima ajas. See oli tuudeveski. Seal oli neli suurt tiiba. Meid ajas taval ümber. Joonistus.

8. Lehm.

(vaatlemine väljas).

Väljas on kari. Mõned söövad, teised magavad ja mäletavad. Kõik vehivad sabadega et kärpseid ära ajada. Ka korrade ja nahaga võivad nad sõda teha. Mõni möögib; „Muu!“ Kui tüdruk tuleb lüpsikuga, ütleb ta; „Mustik, üles,“ siis tõuseb lehm üles, tüdruk seab saba lehma jala külge, muudu saab

vastu nägu. Nüüd istub tüdruk pungi panna ja nanna
kõpsma. Siis kinnab ta püüa ära ja nüüd võib seda
juua. Pärast saab ka koord ja vööd.

Laste jutusties.

Mõniul on kodus kirju lehm - Kirjok. Mõa toon kale lei-
ba ja keinu. Kui ta leiba võtab, sirutab ta keele pikalt
välja. Mõnikord tombab ta üht leivaga käe suhu.
Tol on kare keel. Kui ma teda sihtan, lasab ta jeda
alla vajada - tal on hääl olla. Koorale mõitab ta aaga
siarvi. Talavaga hakkab ta parruude käes kiili jooksta.
Siis on mul kirm, et ta ära kaob. Aga tal on kell
kaelas, siis kuulen, kust ta on. Talvel ei saa ta vähi-
minna, siis on ta soojas laudas. Tä sööb siis kuiva
põhki ja keinu vahel saab ta ka jahu ja noeriid.

Mõistatus: neli kandjat, neli andjat, kaks konna kait-
jad, üks parru piits

Tutt: Lehmanarjus Kamp. Lug. n. I jagu. Ühtlasi ka
pikemalt peatada koduloomadega ümberkäimise
juures, iseäranis hääl ümberkäimise juures.

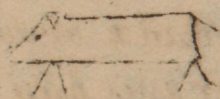
9 Siga.

Mõis me sealaudas nägime: Siga vaatab meile veinis-
te silmadega otsa, nagu tahaks ta ütelda: „Mõis teie

takate?" Süis rõhki ta. See tähendab: „See on minu laud!
 Siin ei ole teil midagi tegemist.“ Kuid ega meil tema sulgu ei
 tahagi sisse minna. Meie ainult vaatame teda ennast.
 Kui ta seda märkas, mõtleb ta: „Meinagi pärast võlts
 olla.“ Süis läheb ta oma küna juurde, astub esimest jal-
 gadega sinna sisse ja hakkab matsutama. Nii teeb
 ka vahel minu väike vend söögi juures ja süis ütleb
 üha: „Mein sa sööd kui väike porsas.“ Kuid siga ei lo-
 se ennast sugugi eksitada, tühnib ninaga söögi sees
 ja pillab esa välja. Kui ta sööbsüis kõrvalt lõpuvad.
 Tääd selle tükib ta põhu sisse, tõstab nina jälle üles -
 nina pääl on paar ripnuvat ölekört - ja vaatab:
 „Kas teil veel süin olete. Süis tükib veel rohkem põhku ja
 heidab pihali.

Tutt: Notsukesed & Enno.

Toonistus: siga

10. Koer.

[Mis lapsed koerast juba teavad! Nad jutustavad üksteise rõidu]: „Koer närib konta ja laskub keelega vett.“ - „Kui rõeras tuleb, siis haugub ta kõvasti, vahel ka hammustab.“ - „Ta vahib majja.“ - „Koer ajab jämist taga.“ - „Ta ajab ka oravat taga.“ - „Põllu jääb kaabib ta hiire auku.“ - „Ta toob juu tüki kätte, ujub ja toob ka veest kivi välja.“ - „Ta käib karjas ja ajab lehma karja juurde, kui see kaugetele läheb.“ - „Mõni koer on suurem kui süü, kooli õues...“ j.n.e.

[Kui jutustavad lapsed koera omadustest, osavusest, võrdlevad nähtud koera suuruse, kuju, karva ja värvi poolest sellega, mis kodus on]

Näitus: „Mä mure magab, aga ta kuulib kõik. Kui keegi õue tuleb, on ta kohesilval. - Kui ma koolist kodus tulen, jookseb ta mulle vastu ja hüüb üles; tal on hääl meel; ta oleks minä peapirali tõmmanud! - Mõie Muri tunneb ka pimedas loola järelle, kui keegi meist tuleb.“ j.n.e. -

Tüht: Koera ja kassi rüü. E. Petersoni G. Kug;

Tõonistada: Koer ja ta muut.

11. Kass.

[Enne kui põhjalikamale täbi töötamisele asume laseme

lastel jutustada kassist. Jutu märkides seisavad laste mõtte avaldused].

"Ib ei kassil on silmad kitsad, aga õõsel on näd ümargused ja läigivad kui ta põäle käemini võidab, siis pigistab ta silmad kinni." "Kass on ka nii juhas." "Kui kass juseb, siis üteldakse, et mübaline tuleb." "Kui ta kõrgelt maha ürab, ajab ta jalad ja saba laiali." "Kui me kord aias olin, siis oliks ääl ka kaks lindu. Üks kass tuli. Tema litsus ennast maad ligi. Suis karkasta ligi hüüma, aga linnud lendasid ära." "Kui kass märkab, et hür sääl on, siis ei lähe tee eriam ära. Tä roomab liial. Kassil on pööjad näppad, et teda ei kumleks. Tä on ka ligi pöranvat et teda ei nähtaks. Tä kui ta hürs lüüan, siis tõmbab ta ennast küüri, kargab ja ajab küüned välja."

"Ib ei kassil olid kasti rojad; nad ei näinud veel. Ma tahtsin sisse vahti, aga siis tuli kohe vana kass. Tä mõtles et ma pöögi ära võlan." "Üks pois kis kis ikka kassi saba pidi. Suis pööras kass ümber ja kammustas teda käest." "Mina al näd al al siis kass meid tüki liha ära."

Kuüda kass hüürt püüab.

Kui me kass hüürt küülik chik välv, siis hüülib ta koguni tassa ligi. Kõht on tal koguni maad ligi. Teda ei kumle

Ma sugugi sest tal on kõigipoolel pehmed padjad. Ja kui
ta juba sääl on, tõmbab ta ennast küüru. Siis kargab ta
hääki ja kõvasti; Ta on kõvad tagumised jalad. Tõrivate
küüntega häärab ta hiire kinni ja hammustab teravate
hammastega surnuks. Mõni kord mängib ta hiirega ja la-
seb jälle lohti. Siis on ta tige. Aga oma poegadele ei ole
ta sugugi kuri. Poissi kratsib ta siis, kui see talle hääret
teeb. Siis on tal õigus.

Kuidas kass ennast kaitseb.

Kass on aias. Suur koertuleb. Ja haugub ja tahab kassi
hommustada; ta võib ka kassi surnuks hommustada.
Ta on suur ja kass väike. Kass tahab ära juosta,
ajaja koer on raske. Siis tõmbab kass ennast küüru, ajab
kõrvet, silmad läigivad. Suu ajab kass lahti ja turtus,
näitab hambaid ja teravaid küüri. Kass mõtleb: „Kui
sa veel ligemale teled, siis kargan sulle nina külge.“ Kass
vaatab vähe kõrvale. Sääl on juu. Ruttu hüppab ta üles,
vaatab siis alla, ütleb: „tule üles kui saad.“ Koer ei saa aga
ronnida; ta küümed on nürid. Koer seisab all, vahib üles,
liigutab vihaselt saba ja küüri.

KASS MAIASMOKK.

Enna panid söögi lauale ja läks kööki. Kodasi ei ole
toas; kass üksi. Saualt tuleb hää lõhn. Kass mõtleb:

"Ma ainult vaatatan, mis sääl laual on. Kass hüppab üles toolile, paneb käpad laua peäle ja tahab lauale hüppata. Sääl tuleb ema uksest sisse, näeb kassi ja ütleb:

"Ht... Kas sa saad välja!"

"Kass hüüustab liha, rasva, piima koort.

Kuüdas kass varastab.

Õde läheb sahvrisse ja toob piima. Tä jätab ukse praokile, /poovikile/ Kass näeb seda. Tä hüüb sisse, hüppab rüütlele, võtab liha tüki ja kasv. Ema saab aga kassi kätte, lööb teda: "Kül ma sulle näitan, sa vana varas."

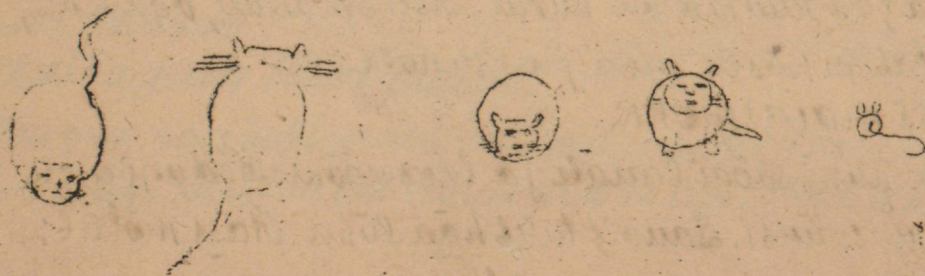
Isa näeb et ema kassi pekseb ja ütleb: "Ega see ei aita; kassil on halb maku; ta ei pea meels, et maiustada ja varastada ei tohi. Paremini heida üks kinni." - Maiustamine ja vargus on kassile juba sisse kasvunud.

Futt: Kass ja hiir /Eemnuistsed jutud lastele/.

Laul: Karr, karr, kus sa lained; Küis, küis kuhu jääd sa.

Toonistada: Kass. Ühesanne: Kass kui röövel.

Lastenäng: "Kass ja hiir"

12 Tuul.

Täna on aga väjast tuul! Ühel niisel viis ta mütsi peast; see jooksis järvele. Mäna hoidsin oma mütsi äärest kõvasti kinni. Ta kuidas pesu rõõvil lipinud, ja tuule lipp söigub! Kuidas lehed kõstsivad ja lendavad nii, et neid kuidagi kätte ei saa. Orel on tuul ühel majal tüki katust ära vünuol ja akna katki löönud j.n.e. —
Foonistada: Tuule lipp.

13 Lamp.

Täna on nii pime, et muudu ei näe, kui peame lambi klaasi tooma. Kas teil koduska niisugune on? — „Mäe lambi jalg on jämedam j.n.e. jürõdusj. — Mäe lambil oli potti ei näegi. Kui ma oli valab, siis pean ma vaatama ja kui nii kõrgel on pean ma ütlemä: „Kull!“ siis jätab ta järvele. Kui oli otsas on, jääb tüi veiksaks, kustab ära, hakkab suitsema ja haisema. Sias peab ära juhkama kui klaas on veel kuum, ei saa kinni võtta, sõrme põletab ära. Mäna mõistat juba lambi klaasi puhastada.

Foonistada: Lamp, kürel, klaas, petroliumi kann.

14 Kell.

Õpetaja sõnad klambrites [Petter täna oleks sa peadegu

hiljaks jääniid. I - „Ja, meie kell kodus oli seisma jääniid.“
[Mütsugune teil koduson] - Mütsugune kast, numbriid ja -
pääel, all käib üks asi edasi tugasi. - Meie kehal on naks
kommi koti otsas; neid peab iga hommiku üles tõmbama;
meie ei tohi neid puutada, siis ei taha kell enam käia. -
Meie kell on kasti sees ja seda käänab isa võtmeaga üles.
Kell ripub meil seinale laua kohal. - Meil on tüne ära-
taja kell, see teeb juba hommiku vara rrrr... Meie isa
mõistab teda nii seada, et ta siis teriseb, kui ta üles tõus-
ta tahab, Meie aga tõusen kell 7 üles ja kooli tulen
pool kakemsa / Meil on veel kell, see on koguni veike. -
Meie tean, see on taskukell juurde, minu isal on ka...
Meie isal on mütsugune kapsliga. - Meie isal on kõbe-
dane. - Kui ma suureks saan, siis astan omaie koha.
Meie emal on õige veike, kullast...

Laul: Tõrni kell käib aega mööda tik, takk.

Tõrni: Seina, laua, tasku ja tõrnikell j.n.e.

15. Järv / tüüp

Esiteks ei näegi teda hästi - suurid puud ja ääres jaks
rohikuga, kõrkjas, pilliroog, kilbukad; kaugemal on
lahtine vesi. Tä läigib nagu suur peegel; päike paistab
talle sisse ja jälle välja, just kui oleks naks päikest.

Kõik sinine taevast ja valged pilved on järves näha.
Kõrguni kaugel ujuvad metspandid.

Ühes paigas on lootsik kaldal ääres. Mõned lilled kasvavad vees lilled: valge veerõõs, kollane jõekupp. Ka kalu on palju. Lootsiku ligi ujub üks suur punaste siimadega ja musta seljaga särg. Tä ligutab tase kesi silmadega, Kõhju et leiba kaasasei ole, viskaks talu ühe tükikese.

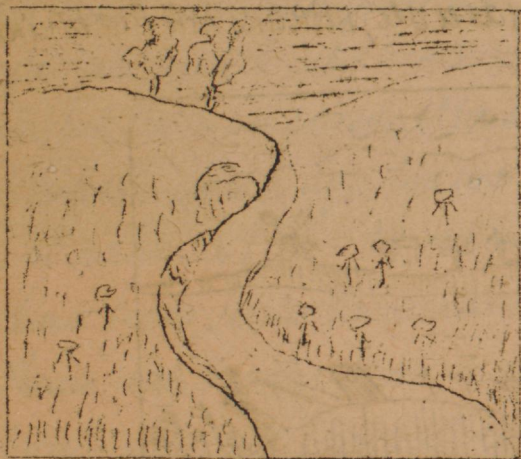

20. Oja.

Siinid olime oja ääres. Sääal on kalad vees. Meie jäime vagusasti seisma. Kui meie jookseme ja trambime, siis kalad näevad ja lipsavad minema, Vaatasääal nad ujuvad, sääal kus suured pöösad ripuvad ja vesi must on. Nad on ahvenad; neil on triibud külje peal, teravad oimud ja lõpused. Meie vend mütab neid õnneosa.

Käte rudas aja läbi luha kerleb. Suin on õhuse kost
 Vesi suliseb üle kivide. Mõul on paljad jalad, ma lä-
 hen läbi. Vesi on järe, ta ei ulata üle põlve. Rudas
 vesi jalge ümber kerleb!

Joo ristada; kabad, kivid, veilill karolaserool, jägi-
 pöösostege.

Varblane meie keeli õues.

1. Kivõlas varblane
 kiva raasukesi korjab.
 Suur vahtund an möö-
 da. Lapsed säidõues
 voolleiba. Mõni leiva

raasuke kukkus maha. Näd on veiksed. Mõni
 neid ei näegi. Raasukesed saavad hikka. Kahju!
 Säät lendab linnukene, tal on pruunikad hallid
 sulid nagu maa. See on varblane. Ta hüppab õue jõe
 ümberingi; mõlemate jalgaolega ühe korraga. Selle juu-
 res viibutab ta saba. Varbiasel on põõa püsti. Ta pööras
 teda paremale ja paremale poole ja vaatab igale poole. Ta
 näeb kiva raasukesed. Puttu hüppab ta juure ja nooib näd-
 aia; tal on hääd teravad silmad. Varblane hüppab pea terve

päev õue põial ümber. Tä korjab kõik leiva raasukesed ja terad ära.

2. Kuidas varblased leivatüki pärast taplevad.

Kooli äärel põial on leivatüki maas. Tä kukkus ühel poisil noha, See ei viitsind teda üles tõsta. Varblane näeb leivatükki. Tä hüppab ruttu juurde, tõmb oma tükkis, terava kandi läbi noka sisse, litsub leivatüki vastu maad, jookseb mõne sammuga ja murrab tükkise ära. Tükkid varblased näevad ka leivatükki. Nad lendavad ruttu juurde. Igaüks tahab teda omale saada, aga tahab teistele midagi anda. Sellest tõuseb tüli ja tapelus. Varblased tormavad üksteise kallale. Nad löövad noka ja tüvadega. Selle juures kisedavad nad kõigest jõust. Üks varblane tartab tüli oma kasuks. Tä tassib leivatüki kõrvale ja sööb selle aja sees rahulikult, kui ühed taplevad. Varblased tilitsevad ja taplevad teide pärast.

3. Varblane talvel.

Laulu järel: Pihane ja varblane aiola ukse taga otsivad ja ootavad, et saaks üha aga. Langeb mõni ivare-üks, kui teine varmas. Iga kehvam kehtake nälgaselt armas. ("Varblane" Kampmanni Luge-mise raamat I).

22 Päike kuu ja tähed.

Abis ma päikesest tean!

Päike tõuseb vara üles ja äratab magajaid ter vel monn.
Abilisteva on tal lugemata palju küri. Need ärata-
vad lõokese, jänese, pääsukese mesilase, tuvid, kaarnad
ja laisavarstid. Päike näeb kõiki, sest ta seisab kõrgel
taevas. Ta on suur tuleku kera. Ta küired suojendavad maad
võtavad lume kätte ära, äratab taimed ja loomad talve
unest, Päike hoolitseb kõikide eest kui ema, ta suojendab neid
ja mõtleb: need on minu lapsed.

Ta annab ka valgust. Meie saame valguse käes mängi-
da ja muud tööd teha. Kui ta küllalt on valgustanud,
läheb ta ära, et mujal üles ajada. Siis tuleb meil pime kätte.
See on hea, et meie paremine magada saaksime. Kui
ta ära läheb on taevas punane, see on õhtu eha. Ma
panin seda koke tähele, kui ta looja läks. Täna hommik-
ul tõusiu vara üles ja vaotanni, kui ta üles tuleb. Ta
tuli veripunane ja suur. Ka taivas oli enne ammu juba
punane, see on k oet. Näüd oli mul aega küllalt kuoli-
minemiseks, siis õppisiu veel kord kõik läbi-oli nü kerge.
Abis ma kuust ja tähtedest tean!

Kui päike looja läheb, ilmub kuu lugemata tähtisel-
tsis. Nad paistavad, aga mitte nii heledasti kui päike ega

soojendata sugugi. Kuu on palju suurem kui tähed ja näit
välja, kui karjane lammaslega suurel suusel karja-
maad. Tä tuleb ka säält, kust päike ja vähe ka sinna
samasse. Mõnikord tuleb ta oma karjamaale, kui päi-
ke veel paistab. Meie teada aga ei näe sest et päike pal-
ju helidam on. Ainult kui päike looja vähe, näeme, et
kui täki maad on ära käinud. Mõnikord tuleb ta hilja
õõn, kui juba varsti päev algab. Siis ei jõua ta kauge-
le. Häib päikese alt ja kaob selle kiirtesse. Tä korral-
muudab ta oma kuju. Kui ta juba aegsasti oma karja-
maale tuleb, siis on sirbi kujuline. Tä kasvab päev-päe-
valt suuremaks kuni sellest ümargune nägu on saanud.

Siis on täiskuu. Siis ilmub ta aga inka hiljemini
ja hakkab kahanema. Lõpuks ilmub ta aga nii hilja,
et ta alles ühes päikesega tõuseb. Siis ei näe meie teda
mitte. Siis on noorkuu. See kestab aga ainult paar päeva.
Päike võib kiiremini jooksta, kui kuu ja varsti näeme jälle
kiitsast sirbi-jälle hakkab kuu kasvama.

3 Kuidas päike päeva ja õõteb.

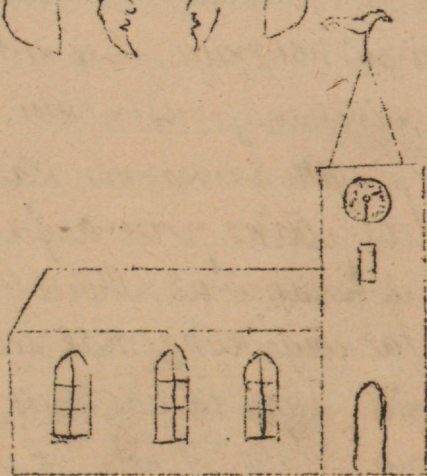
Päike tõuseb hommikul. Siis ta tuleb ta suure kaasi taeva
all. Kui ta kõige kõrgemal seisab, on lõunaeeg. Kõr-
ma aeganiidi, nagu ta üles tõusis, hakkab ta päiale lõuna
alla vajama. Öhtu. Siis ta jookseb päike tõuseksool maad

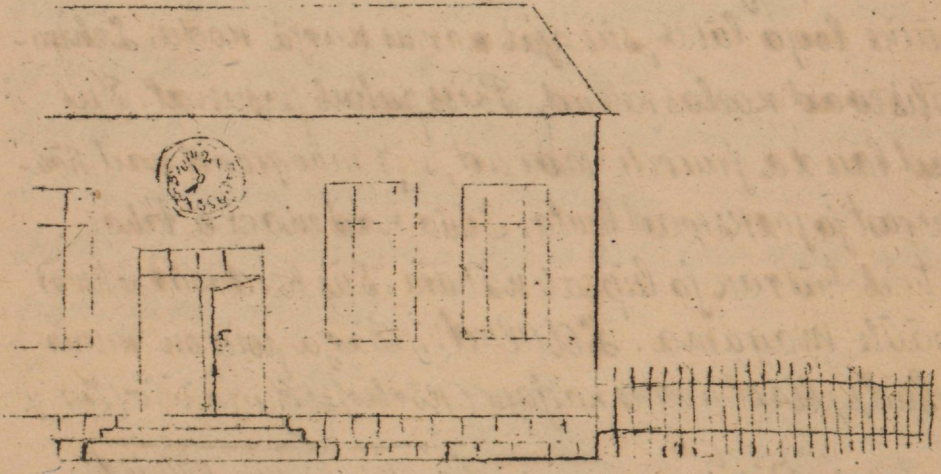
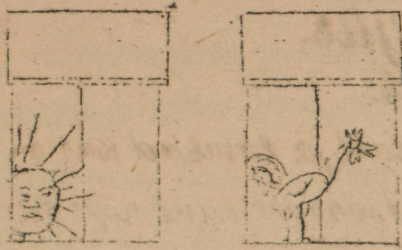
ja tõuseb teisel hommikul jälle vana koha pealt. See
aeg oli ÖÖ. Kui ta uuesti ilmub, on jälle valge. Päike
toob valgust ja pimedust. Uus päev algab öösi kell 12.
Aeg!

Päev on pikk. Päel on hommik, lõuna, õhta, ö. Millal
tuleme kooli? Millal läheme kodu? Kust teame et lõuna-
aeg on? Kell, Kes võib meile seda näidata? Päike.

Kuid mitte kindlalt /täripäält/. Mõnikord ta ei paistagi
Kes siis võib näidata? (Kelli kirjeldus. Aja arvamine
numbrilava järel. Mõitmesugused kellad. Naolal,
kuni, aasta, aastajaad).

Laul: Kuldnäe õhtu päike.

23. Kari ja Karjus.

1. Kuidas Karjus Karija hoidab.

Kõnniku vana ajal karjus linnad ja lambad karjamaale. Põhi on veel märg. Linnad söövad kuni kõht küs saab, siis heidavad rohu põõs ja hakkavad mäletsema. Nad näevad toitu veel kõsti läbi. Karjus vaatab aga, et looma karjast kaugemale ei läheks. Põimal on ka abiline koer. Kui linn kaugemale läheb, siis jookseb ta juurde ja haujub. Tä ütleb: „Sa ei tohi ära minna, mine tagasi, nüüd ma hammustan sind.“ Kui aga koer väsivad tahab hammustada, siis näitab linn talle sarvi.

2. Kuidas Karjus õhtu Karija kodu ajal.

Kui põike looja läheb, siis ajal karjus Karija kodu. Linnadel kõlisedad kaelas kellad. Poiss puhub pasunat. Kui linnad lanta ja juurde saavad, siis müügid nad hõõmele perast ja jooksevad lanta. Süüa nad enam ei taha.

Kuud tuleb tüdruk ja lipsab nädära. Siis heidavad linnad põhu päüle magama. Lõlullid: 1) Karija pois on kumirgas (Surt); 2) Mõõliu veere Karijane (Körper); 3) Karija põlv (Ling).

24. Jõgi.

See on juba palju suurem, kui meie oja. Temast ei saa enam müüda üle kui lootsikuga, silla kaudu ehk ujudes. Jõge pidi tuleb suur lodi, teha veavad mehed. Jõgi on sügavam, temas on palju vett, kust nii palju vett tuleb? Palju ojasid voolavad kokku ja ütlevad; nüüd jookseme üheskoos. Ojad aga tulevad allikatest ja need toidab vihm, Kuhu ta läheb? Sinna kaugelt. Otsa ei näe, Lodja mees võiks meile jutustada, Espool tuleb veel teisi jõgesi juurde ja siis saab ta ikka suuremaks ja võib veel suuremaid laevu kanda. Lõpuks voolab ta oma vendadega suurte merde. Tä on tei pääl palju tööd teinud; puid ja põesaid jootnud, veni-ratast ümber ajanud, laevu ja palgi-parvi kandnud, kalu toitnud; nüüd ta puhkab meres.

Loomad vees ja veel pääl / kalad, vähjad, veni-linnud /
Laul: Ojanene voolab - L. Kõrdula.

Toonist.: jõgi, lootsik, purju ja auru laev, kala, vähki, parti ja ani veel pääl.

25. Haug.

Misugust kala võete küll kõik vist näinud? Kitsas
 ja pikk, terav pea. Tä saab vist küll hästi ujuda, kõnni-
 mini kui teised kalad. Nii ka on. - Abiks? Täatame
 tal'e suhu. See on täis teravaid hambaid, rohkem kui
 kassil ja veel teravamad. Hammastest on tunda
 millest ta envast toidab: ta sööb vist teisi kalu. Ja,
 kõike kellest ta jagu saab. Lõikame ta lõhki, vaata-
 me ta kõhu läbi - kes võis seda omegi uskuda - neli
 kala sees ja üks nii suur, kui veike heering. Haug on
 suur röövel. Teda ei nähta hea meeliga seal kus kala kasvatakse.
 Kuid liha on tal siiski hea.

26 Sügise tuul.

Õieid peame soojemalt riides käima, sest tuul on juba jahk. Tuult meie aga ei kardda. Õieid peame suu kinni ja hingame ninast; ka ei jää meie narsides seisnol, siis ei saa tuul meile midagi teha.

Tuul saab vihma saks. Tä tahab meid kodu ajada. Tä toob hulga pilvi - hallisid ja musti. Õieid ta meid peab tühki vihm ja see ajab meid kodu. Kodu ei sava ta meile midagi teha. Õieid peame uksed ja aknad kinni; topime uul praod ja lõhed ära, kahekordsed aknad ette - nüüd ei saa tuul ega vihm sisse; võivad välgus mässata.

Kuid pead peavad ka tuule kões ja vihmaga välgus olema (karjajois, voo rimeis, linnavaht j.n.e.). Õieid peame need näht. kõvasti kinni ja tuul ega vihm saa midagi teha.

Jälle vihasab tuul. Tä läheb puude kallale; neid on praegu ilusad pruunid ja kollased lehed. Tuul kisut meid maha ja puud seisavad nagu raad püsti.

Kuuseteid küljest ei saa tä aga midagi võtta, eik küll mõnegi jõuab maha murda.

Õieid meid ei kardda täält. Õieid peame ta toidol tegema. Õieid peame peab veele tükki, raltaid ja kiiva ümber ajama, jät ja jätvel puude laevu edasi viima. Põieid meid larek kol välja hagama - larek välja kuulutada.

27. Kingsepp.

Lapsed kes kingsepa juures on käinud, on seal niisuguseid asju näinud, mida mujal ei ole. Sööd on klaas kumid. Selle paneb ta vett tõiis ja hoiab ta põlva lammi es. Arvame et tuli muidugi liigu nää on, kuid just vastikuse - see teeb ta le palju valgemaks, ehk küll ainult ühe koha, selle, kus ta töötab. Ka on kingsepal veel põlve rihtm. See hoiab tal saapa kinni, nii et mõlemad käed vabad on.

M. ie küsime ka kuidas ta saabast teeb, sest, kõike pööret vaddata võtab palju aega. Tä seletab mille: enne peab päält nahk valmis olema; siis tõmmatakse ta liistu peale (niisuguseid on tal terve rüül tõiis) ja õmmeldakse traadiga (pigetatud nõör) pindsool külge. Selle järel tuleb veel üks tükk nahka ja siis lüüakse juust nalldega talol ja lõpuks konts alla. Lõpuks teeme veel kingale läikiva ääre ja puhastame kõik ära.

Töömistarkata: kingad, küistud, kumid, naaskel j. n. e.

28. Grav.

Kui hästi ta ronib! Vansti on ta ülival juur ladvas ja vartab alla, kas meie teada veel näeme. Kui meie ka nii ronida saaksime! Aga meie oleme rasked ja meil pole nii teravaid küüsi.

Kuid on ta küll selle puu otsas, kuid hästi teda ei näegi.
Ta on siiski sama sugune pruuni, nagu oksadki üleväl-
kantsel värv.

Illeil koputame puu pehta, pikas kaares hüppab ta taise puu
otsa. Käigite kuulas ta saba lai oli ajas; seda tarvitab ta
vist lundamist juures.

Kiis ta puu otsas too? Sääl on ta pesa, ja säält otsib ta ka
omale toitu. Tema pesa on okstest tekkis, katus püäl ja
üks üks ees, teine taga, miks? Sest on pesa pehme; sääl
on ta pojad. Sääl magab ta ise ka öösel. Kui torm ja
vihm tulevad, topib ta ühe ukse kiinni.

Ta sööb pähklaid, tamme tõrusid, ja kähisid; neid esi-
mise käpradega kiinni hoides, närib ta kõvade hamme-
stega nad katki. Ta kogub ta talvaks omale pähklaid,
marju seemneid j.n.e.

Vainused; kuidas ta ennast nende eest kaitseb?

Loomit.; orav, orava toit: pähklad, tamme tõrusid, kähid, j.n.e.

29. Rebane.

Seda looma enam otsesõnase vaatlemise teel ei saa
tutustada, kuna tema elu vabaduses raske on tähele
panna. Kuid muinasjutud ja laulud teavad temaga nii
palju tegemist, et nende abil omatüüpi nõrka ettekujuust

Lastele võib parakuola. (E. Petersoni, Ennem. jutt. Pinnwaderist
 rebasest) Kõnole abi kujutama teha ette kui röövelit, kosta-
 sa hülis paha aimamata jänesse juurde ehk jälle põõsai
 võit teore jusa, pealt kiinui wapsab; kui wapsat, kes kogusid põõsai
 päral kani ja anisid ära wib, kui kavalat looma, kes konna ja
 jahimeest petab, kui põõsu põõtsesid, kes igi põõs-kulga hülis hõõntas.

Saagi wõt ta jogg adole koopasse. Sille etitab tapuu juure
 alla mitme auguga. Kui jahimeesteda koopast wõija tahab
 ajada, süs. soadab koera sinna sisse, ehk teeb suitsu tilie
 aigui pöäsi - Rebase raudus. - Miks ta rööwloom on. -
 Rööwlooma tunolemärgid. - Rebase saagi pääl - Reba-
 ne oma koopas.

Rebase kooba

Rebase raudus!

Rebase teit.

30. Mets.

Eila käisime metsas. Vaatame järde mis teil mees on.

1. Mõiks metsas meeldib. Sel on oli põlv ja tee tolmune. Küll oli hääl meel, kui metsa saime. Metsas oli jake. Puid seisid ligistiku. Oksad olid üksteisest läbi põlminud ja moodustasid roheline tiheda katuse. Päike ei paistnud enam läbi. Metsa varjus oli vilu; sellepärast oli hääl.

2. Mõisugused puid metsas olid. Metsas oli palju puid. Tämmel oli krobeline koor ja jämedad oksad. Selle kõrval kasvavad haavad. Neude vahelt paistisid kõrge valge koorega kased; neil olid pikad maharipuvad oksad. Neil puudel on rohelised lehed ja neid kutsume lehtpuudeks. Kuuskedel ja mändadel on aga lehtede asemel oksad. Need on oksapuid.

3. Põõsad. Suurte kõrgete puude all kasvavad matalad põõsad. Meie leidsime sarapuud, paju ja lodjapuu põõsaid. Mõnes paigas on nii paksud põõsad, et raske on läbi tungida. Sinna teevad linnud oma pesad.

4. Mõis metsa all oli? Metsast toime ka lillekimbu kaasa. Meie noomisime ülasid prübelehti ja kullerkuupe. Sõõl oli ka seemi; neid ei võtnud meie puutuola

sest nadol on kihotised. Saaned on kui veiksed laia
kaabuga mehed, kui metsas käisime, siis sammusid
vahel ei ole kuuldaagi. Meie käisime pehme sambla ja
nakkateki pääl.

5. Kuiddas lapsed metsas marju korjavad.
Suvel lähuvad lapsed metsa marju korjama. Nad
võtavad korvikese ehk torbiku kaasa ja ka tüki lei-
ba. Varsti on koro maasikaid ehk mustikaid teis
leib ja marjad on siis maitsevad. Kuud nad toovad
kodu emaile ka marju. Mõnikord jäävad aga lap-
sed marja korjamise juureli jätma ja kodu ruttama-
sest pikne läheneb ja lapsed tulevad lakt marjadega.
Kuid ega see ei takista teisel päeval jälle metsa minema.

6. Mets loomade ja lindude asupaik.

Metsal on palju elanikke. Säääl jookseb jänes ja hüppab
orav juur otsas. Kuuse ala on sipelgad suure pesa tei-
nud. Nad jooksevad kibeolasti edasi tagasi. Säääl lip-
sab sisalik mänta ala. Vahel võime ka kui uss ronib
teela aga kardame, ta hammustab. Puude otsas on palju
linda (Mõissugused). Nad teevad sinna pesad. Nad ot-
ivad toitu ja laulavad. Mets annab neile kõigile süüa juua
ja korterit.

7. Mets sügisel. Sügisel maale külm metsa kirjums-

kohtaseks, punaseks ja metsajäb varsti oma kirju kume maha. Nüüd ei taha aga linnud sääl enam olla. Nad lähivad ära saajale maale. Neil ei ole ka enam süüa. Ka teised loomad peavad peitu mätast ja puu juurte ja lehtede alla. Nüüd jääb mets põris vait.

8. Mets talvel.

Varsti tuleb valge lume tekk maa peäle ja mets jääb magama. Siis tulevad metsa puu raijad saagide ja kirvestega. Nad lõikavad hulka puid maha. Mõnest puust saab ilus palk; teisest lõigatakse katki ja pannakse sülda. Siis sõidab isa metsa ja toob puid koju. Nendega kütame ahju. Jõulu ajal toob isa metsast veel üüsa jõulupuud.

Tutus taola: Kuidas isa metsast jõulupuud toob.

Sõulud: 1. Kadak õhkas, kadak kaebas; 2. Mets-Tammari L. õp.

Joonist.: Puid, lehti j. n. e.

31 Lume.

1. Lumesõelu. On tõuna aeg, kui tuba on koguni ainar. Lapsed seisavad akna juures ja vaatavad väija. Mustad pilved liiguvad aeglaselt taeva all. Nad on maolalat ja katuse kohal. Päevastan lume täis. Nüüd jääb vaikselt. Hakab lume sadama. Üksikud lume helked liiguvad alla. Nad tantsi-

võib hõbe tähtedena kui mutukad suvisel ajal päikesel paistel.
Parsti hakkab lund üha järsemalt sadama. Mõis on hõa
mal, et palju lund sadab, Isa tuleb õuest tuppa. Tä mülki jõe
müte pääl on lumi. Eestias trambit ta jalgadega ja rapu-
tab lunde rüütel maha.

2. Lülkuskimine. Lapsed tulevad mäe pääl. Mõnel on
kelgud, mõn' suusad. Poiss istub kelgu pääl, juhib jal-
gadega ja lund ab määst alla. Siis veab ta kelgu üles ja
sõidab uuesti. Mõni lendab kukerpalli. Seda naeru
siis! Mõna värskel õhu käes jumatavad lastel põsed.
Lülkuskimine on tervisele kasulik

Laul: Kõik on kena kelguga hangest alla lasta.

Õnne lugu põhjeneb otsuseks vana linnise pääl - ta on
võrre õpetus. Eelolevad ained on siis ka nii käsitatud, ja ma-
gu lapsed ise jutustavad ehk võiksid juttustada selles, mis
naol ise on näinud ja kuulnud. Kooliõpetaja oma käsimuste
ja jutustuste kaudu ainult juhib, süvendab ja selgitab seda, mis lastel
nähtud, kuid millest arusaamiseks neil udune, selguseta, ja aitab
laste poolt esile toodud küsimusi puudulikult ja korratamata a-
nede stabiilselt õiget kujud anda. - Lapsi valdab ajajate juures
kõrge päält tegelus, eluvaldused, väärtuste kaardas käivad
joonistused, juhib käidepanemist ka kujud, ja vormid pääl.

